

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога,
23)

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидатки юридичних наук, доцентки, доцентки кафедри приватного
права Національного університету «Одеська юридична академія»**

Берназ-Лукавецької Олени Михайлівни

на дисертацію Халдая Іллі Віталійовича на тему:

«Стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання

договірних зобов'язань за законодавством України»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань

08 «Право» за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Слід констатувати, що дисертація Халдая Іллі Віталійовича присвячена актуальній та недостатньо дослідженій в вітчизняній науці цивільного права – питанням стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України. Зазначене обумовлено тим, що в умовах ринкової економіки правове регулювання договорів має особливу важливість, оскільки основою цивільного обороту є саме цивільно-правові договори.

Водночас, попри загальну обов'язковість виконання договірних зобов'язань, в практиці існують випадки, коли сторона договору не виконує або неналежним чином виконує свої зобов'язання з суб'єктивних або об'єктивних причин.

Актуальність даної проблеми акцентується на необхідності оцінки ефективності існуючого інструментарію, що використовується для стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань. Крім того, в Україні практично не створено науково обґрунтованої теорії захисту прав суб'єктів цивільного права в разі порушення договірних зобов'язань, а також механізму його забезпечення. Тому вивчення цієї проблематики у межах цивільного права створить ефективну теоретичну базу для належного вирішення питань в сфері стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань в умовах сьогодення.

Слід зазначити, що глобальні виклики суспільства (зокрема, рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України, євроінтеграційні процеси, спрямовані на адаптацію цивільного законодавства України до права ЄС, цифровізація, а також запровадження на території України воєнного стану тощо) додатково підвищують актуальність представленого дисертаційного дослідження.

Актуальність розгляду теми дисертаційного дослідження обумовлена також сучасним станом судової практики, зростанням кількості судових справ, які впливають із порушення договірних зобов'язань, а відтак, і стягнення збитків, а також наявністю суперечливих, інколи діаметрально протилежних точок зору на проблеми здійснення та захисту цивільних прав у фаховій науковій літературі. Як правильно зазначається в дисертації «практична значущість теми зумовлена тим, що питання стягнення збитків безпосередньо пов'язане із захистом суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників цивільного обороту».

Все це дозволяє зробити висновок, що теоретичні та практичні питання стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України, є актуальними і з

теоретичної, і з практичної точок зору, чим пояснюється доцільність обрання відповідної теми для дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дослідження даного питання пояснюється тим фактом, що у юридичній літературі правова природа досліджуваних питань вивчена недостатньо повно, адже у цивілістичній літературі питання саме стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань в сучасних умовах, практично не розглядалися, адже зазначена проблема на теоретичному рівні не була предметом всебічного наукового дослідження ні в радянський період, ні на сучасному етапі. Дисертація Халдая І.В. певною мірою компенсує цю прогалину.

Дисертант здійснив якісний науковий аналіз теми, що дало йому можливість досягти вагомих науково-теоретичних та практичних результатів, які мають ознаки наукової новизни.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань. Певні результати дослідження здобудуть можливість стати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції захисту цивільних прав при невиконанні чи неналежному виконанні договірних зобов'язань у сучасних умовах. При цьому, сформульовані в дослідженні висновки розширюють теоретичні уявлення про нормативно-правове регулювання поняття збитків та підстави їх стягнення, обмеження та звільнення від цивільно-правової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також розмір та особливості стягнення збитків за

невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань у різних видах договорів у сучасних умовах;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного законодавства щодо стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані при розробці законів і підзаконних актів у даній сфері, можуть бути враховані і використані практичні положення щодо вдосконалення відносин у сфері стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного законодавства України стосовно стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань (Акт впровадження Київського районного суду м. Одеси від 25.05.2026 р., Акт впровадження Одеського міжрегіонального управління Міністерства юстиції України від 20.05.2026 р.);

навчальному процесі - при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Захист цивільних прав», «Сучасні проблеми цивільного права», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 19.05.2026 р.).

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження. Переважна більшість висновків та наукових положень дисертаційного дослідження Халдая І.В. є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням сучасної методології пізнання, застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання (загальнонауковий діалектичний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, догматико-юридичний, системно-структурний

тощо), врахуванням новітніх здобутків вчених-правознавців, залученням норм чинного законодавства України тощо.

Позитивно характеризує представлену дисертацію, насамперед, багатогранна дослідницька база, в якій використані найавторитетніші теоретичні джерела в галузі цивільного права. Також, автор провів глибокий аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблематиці роботи, що дало можливість сформулювати та обґрунтувати власну точку зору в тій чи іншій науковій дискусії, що ведеться навколо досліджуваних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням певного масиву спеціальної літератури. Теоретичну основу дослідження становлять праці науковців у галузі цивільного права, порівняльного правознавства та права Європейського Союзу: М. С. Біленко, С.Б. Булеци, Р. М. Бутріменка, К. А. Важної, В. І. Васильківа, К. М. Воронова, Н.Ю. Голубєвої, С. Д. Гринько, Р. В. Гринько, О. С. Гришко, І.В. Давидової, Л. Д. Донської, М. П. Дончика, А. І. Дришлюка, Л. О. Єсіпова, І. В. Зуб, Г. В. Іванця, І. С. Канзафарової, І.Р. Калаура, Б. П. Карнауха, І. Ф. Коваля, А. О. Колодіна, Д. А. Краснікова, Т. Є. Крисань, В. А. Кройтора, К. М. Ловченка, А. І. Луцького, Я. І. Маркуса, Л. П. Мартинюка, В. І. Нагнибіда, Л. Г. Остапчука, Ю. В. Позднякова, І. В. Розізнаної, О. О. Рубана, О. Є. Харитонова, О.І. Харитонової, О. В. Церконої, А.Р. Чанишевої, О. М. Чебана, В. С. Щербана, А. В. Янчука та інших. Однак, у юридичній літературі проблемні аспекти стягнення збитків за невиконання та неналежне виконання договірних зобов'язань не набули достатнього комплексного та систематичного опрацювання. Таким чином, теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, цивільного права, інших галузей системи права України.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти України і деяких країн ЄС.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення судів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень по справах щодо стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, ухвали та постанови Верховного Суду та рішення Європейського суду по правам людини.

Проведене дослідження ґрунтується на аналітичних та статистичних матеріалах, що стосуються договірних правовідносин, стягнення збитків за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань, з урахуванням специфіки цивільно-правової відповідальності, матеріалів судової практики.

Слід відзначити високу наукову культуру автора, обґрунтованість та вивіреність його теоретичних конструкцій, що й дозволило дисертанту чітко сформулювати мету і завдання дослідження. Дисертант підтвердив здатність до ведення наукової полеміки, обґрунтування своєї позиції, критичного аналізу теоретичних та нормативно-правових джерел.

Дисертаційне дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людино центристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266) та плану науково-дослідної роботи кафедри приватного права «Проблеми захисту прав приватної особи в умовах війни та відбудови країни» на 2026-2030 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного

університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Дисертаційний матеріал викладається послідовно, логічно, юридично грамотно, що засвідчує її високий науковий потенціал. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається легко та цілісно.

Логічною видається **структура дисертації**: три розділи за змістом і назвами достатньо повно розкривають тему роботи. У роботі досліджуються три основні блоки питань. Перший блок присвячений постановці проблеми, дослідженню стану вивчення проблеми, визначенню методологічного підґрунтя ключових понять дослідження, розгляду динаміки розвитку законодавства з досліджуваних питань, аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або по опосередковано стосуються досліджуваних питань. Саме тому цілком логічно підрозділи називаються: огляд літератури та вибір напрямів дослідження, становлення та розвиток законодавства України щодо стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також місце відшкодування збитків у системі заходів відповідальності за порушення зобов'язання. Перший розділ дисертаційного дослідження називається «Теоретико-правові засади відшкодування збитків у договірних зобов'язаннях».

Другий блок питань пов'язаний із висвітленням та наданням загальної характеристики збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України.

Третій блок питань присвячений питанням щодо розміру, способів та особливостей стягнення збитків за невиконання чи

неналежне виконання договірних зобов'язань у різних видах договорів за законодавством України.

В цілому коло окреслених та вивчених у дисертаційному дослідженні проблем, мета та завдання дослідження, теоретична та емпірична база роботи, використання прийнятих в юридичній науці методів дослідження дозволяє зробити висновок про те, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, що містить як цілу низку глибоких теоретичних узагальнень, так і сформульованих пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в сфері стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України.

Заслуговує на увагу запропонований дисертантом комплексний підхід до методики визначення розміру збитків у договірних зобов'язаннях, який поєднує положення національного цивільного законодавства, практику Верховного Суду, європейські принципи договірного права (PECL, DCFR) та стандарти оцінки збитків, що застосовуються у механізмах міжнародної компенсації шкоди, спричиненої збройною агресією, а також доцільність використання європейських принципів передбачуваності збитків та обов'язку мінімізації шкоди при визначенні розміру упущеної вигоди у договірних правовідносинах в умовах воєнного стану (стор. 10 дис.).

Обґрунтованою є запропонована дисертантом класифікація способів розрахунку збитків, яка включає: 1) традиційні (конкретний та абстрактний методи); 2) економічно-аналітичні (економічне моделювання, дисконтовані грошові потоки); 3) часові (ретроспективні та перспективні методи оцінки); 5) нормативно-умовні (заздалегідь оцінені збитки, договірні формули розрахунку); 6) адаптивні (методи, що враховують вплив воєнного стану та кризових явищ) (стор. 11 дис.).

Цікавим є висновок автора про доцільність запровадження однакових умов та порядку стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договорів них зобов'язань. Зазначене обумовлено тим, що, наприклад, в договірних зобов'язаннях щодо перевезення вантажу передбачена обмежена відповідальність перевізника, яка означає, що у разі втрати, нестачі або пошкодження майна він відшкодовує збитки лише в розмірі фактичної вартості, якщо інше не встановлено законом або договором, що фактично виключає стягнення упущеної вигоди (недоотриманого доходу). У зв'язку з чим доцільно внести відповідні зміни та доповнення до частини другої статті 924 ЦК України шляхом зазначення, що перевізник відповідає за втрату, нестачу, псування або пошкодження прийнятих до перевезення вантажу, багажу, пошти на загальних підставах (стор. 12 дис.).

Заслуговує на увагу висновок автора про те, що основними етапами методики визначення розміру збитків є: фіксація факту порушення договору, оформлення документів, що підтверджують невиконання або неналежне виконання зобов'язань (акти, претензії, листування); документальне підтвердження збитків, збір первинної документації, яка обґрунтовує витрати або упущену вигоду; розрахунок розміру збитків, економічне обґрунтування суми реальних збитків та/або упущеної вигоди; встановлення причинно-наслідкового зв'язку, доказ того, що збитки виникли через дії відповідача (стор. 113 дис.).

Заслуговують також на підтримку і запропоновані дисертантом зміни та доповнення до чинного ЦК України.

Варто зробити наголос, що вперше на науковому рівні проводиться комплексний аналіз теоретичних та практичних питань стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України.

Загалом можна стверджувати, що визначена мета та основні завдання - досягнута, а дослідницькі завдання - розв'язані. Так, основними завданнями дисертаційного дослідження є: провести аналіз та огляд літератури за темою дослідження та обрати напрями дослідження; визначити особливості розвитку законодавства України щодо стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань; визначити місце стягнення збитків у системі заходів відповідальності за порушення зобов'язання; розкрити поняття та правову природу збитків у цивільному праві України; проаналізувати склад цивільного правопорушення у договірних зобов'язаннях; дослідити особливості обмеження та звільнення від відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань; розглянути невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань як підставу стягнення збитків; визначити розмір та способи стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань; проаналізувати особливості стягнення збитків у окремих видах договорів; сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації, а також публікацій автора за темою дисертації свідчить про відсутність ознак порушення автором вимог академічної доброчесності. В дисертаційній роботі та публікаціях автора наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень та інших відомостей, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи виконане дисертаційне дослідження, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і наукову новизну, слід звернути увагу на окремі положення, що мають дискусійний характер. У загальному вигляді їх можна сформулювати наступним чином:

1) Враховуючи євроінтеграційний курс нашої країни, доцільно було в роботі визначити особливості стягнення збитків в зарубіжних країнах, що лише позитивно вплинуло на дисертаційне дослідження. У зв'язку з чим хотілося б почути думку автора з цього приводу.

2) При дослідженні підрозділу 2.3. «Невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань як підстава стягнення збитків» доцільно було провести чітке співвідношення таких правових категорій, як «невиконання договірних зобов'язань» та «неналежне виконання договірних зобов'язань». Тому під час публічного захисту хотілося б почути думку автора з цього приводу.

3) На стор. 165-166 дисертаційного дослідження автор робить висновок про доцільність закріплення положення в чинному ЦК України щодо абстрактних збитків. Разом з тим, виникає питання, наскільки доцільно вносити запропоновані зміни та доповнення до чинного ЦК України, якщо поняття та правова природа самих абстрактних збитків не визначена. У зв'язку з цим, хотілося б почути думку автора з цього приводу під час публічного захисту.

4) Особливий інтерес ставлять питання співвідношення норм чинного ЦК України та проєкту ЦК України щодо поняття збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, у зв'язку з чим хотілося б почути думку автора з цього приводу під час публічного захисту.

5) Дисертаційна робота лише виграла, якщо б в ній були вказані статистичні дані щодо судового розгляду категорії справ щодо стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань. Зазначену статистичну інформацію доцільно було б визначати за певні періоди, з урахуванням типу цивільно-правових договорів та сутності порушень договірних зобов'язань, що значно збагатило зміст дисертаційного дослідження.

Втім, зауваження мають здебільшого дискусійний характер, суттєво не впливають на якість роботи і не знижують загальної позитивної оцінки. Основні положення дослідження, розроблені рекомендації та висновки, що сформульовані дозволили достатньою мірою розкрити тему. Зміст дисертації свідчить про здібність автора до наукових пошуків, до аналізу складних та спірних питань, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різноманітні джерела, формулювати на цій підставі теоретичні та практичні висновки й рекомендації.

Положення дисертації є авторськими розробками здобувача, що знайшли досить повне відображення у наукових статтях, які опубліковано у фахових виданнях.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Халдая Іллі Віталійовича на тему «Стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за законодавством України» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його автор - Халдай Ілля Віталійович - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка,

доцентка кафедри приватного права

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

к.ю.н., доцентка

Олена БЕРНАЗ-ЛУКАВЕЦЬКА